


ungdomsforskning

årg. 2, nr. 3 - sept. 2003

UNGE OG MILJØ

 Viljen til at handle miljøbevidst
handler om omkostningerne

ungdomsforskning

Unge og miljø

Årg. 2, nr. 3 - sept. 2003

Citat på forside

Susanne Kuehn, artikel side 25,
"Fravælger biler - indtil videre"

Udgiver

Center for Ungdomsforskning

Ansvarshavende

Birgitte Simonsen

Redaktør

Niels Ulrik Sørensen
nus@ruc.dk

Redaktionssekretær

Liselotte Klint

Layout

Liselotte Klint

Abonnement for 2003

4 numre: Kr. 90,-

Løssalg

1 nummer: Kr. 25,-

Bestilling af abonnement og løssalg

ungdomsforskning@ruc.dk

ISSN 1602-0324

Tryk

Glumsø Bogtrykkeri A/S
Miljøcertificeret efter ISO 14001

Copyright

Center for Ungdomsforskning



INDHOLD

- 4 Redaktøren**
4 Fra oliekrise til overophedning
Af Niels Ulrik Sørensen
- 5 Unge og miljø**
5 Alene om miljøet
Af Niels Ulrik Sørensen
- 8 Livet er andet end miljø - interview med Jeppe Læssøe
Af Michael Voss
- 11 At tro på egne handlemuligheder - interview med Finn Mogensen
Af Michael Voss
- 14 Masser af gode intentioner
Af Marie Louise Jonsson
- 21 Økologi Plus - interview med Mira Simonsen og Esben Schultz
Af Michael Voss
- 25 Fravælger biler - indtil videre, interview med Susanne Kuehn
Af Michael Voss
- 29 Bøger**
29 Unges magt - i Norge
Af Jens Christian Nielsen
- 31 Kommentaren**
31 Håb - trods alt
Af Birgitte Simonsen

Fra oliekrise til overophedning

Det er en udbredt antagelse, at unge intet ved om miljø. Og at de rent faktisk også er ligeglade. Ungdomsforskning undersøger, om det nu også er hele sandheden. Redaktøren mindes her sin egen indføring i miljøspørgsmålet.

”Spar på energien og tænd for fantasien”.

Jeg er barn af 70’ernes oliekrise. Dengang miljøbevidsthed handlede om at mindske energiforbruget. En bevidsthed, der konkret blev omsat i en række forældreforbund: Man skulle slukke lyset, når man forlod sit værelse. Og man skulle lukke vinduet, når man tændte for varmen.

I 70’erne blev det forbudt at fyre for gråspurvvene.

Debatten om atomkraft versus alternativ energi lå i forlængelse af oliekrisen. Kunne vi klare os uden atomkraft, eller var den en nødvendighed, med mindre vi nedsatte energiforbruget drastisk? Jeg var rædselsslagen for atomkraft – og fyrede aldrig for gråspurvvene.

30 år, en Brundtland-rapport og en Lomborg senere ser energispørgsmålet unægtelig mere kompliceret ud. Nu handler det også om udslip af kuldioxid, drivhuseffekt og smeltet indlandsis.

Eksperterne udformer modeller, der viser klodens overophedning, og politikerne laver forkrogede energispareplaner, der skal hindre den. De færreste lande følger dog planerne. Men det er måske også lige meget. For er det hele ikke bare fup og fidus? Og giver det overhovedet mere miljø for pengene?

Det er en udbredt antagelse, at unge intet ved om miljø. Og at de rent faktisk også er ligeglade. De smider affald på gader og stræder og står i brusebadet i timevis.

Ungdomsforskning sætter denne gang fokus på unge og miljø. Og her fremstår ungdommen knap så uvidende og ligeglad. De ved faktisk noget og er interesseret i at gøre noget for miljøet. Men de opfatter det som nytteløst at handle miljøvenligt, hvis andre ikke følger trop. Og de aner ikke, hvordan det kan ske. De ved m.a.o. ikke, hvordan de skal mobilisere sig kollektivt og gøre noget ved det.

Måske et udslag af tidens meget omtalte individualisering. Måske en konsekvens af, at miljøproblemerne ser mere og mere komplicerede ud. I hvert fald et udtryk for, at det ikke længere er nok at lukke vinduet, når man tænder for varmen. Eller slukke for lyset, når man forlader sit værelse. Selvom det nok stadig har en effekt.

Foruden artiklerne om unge og miljø indeholder *Ungdomsforskning* en anmeldelse af en ny bog om unge og demokrati samt en artikel om en stor international konference om ungdomsforskning, der for nyligt har været afholdt på Roskilde Universitetscenter.

God læselyst – og sluk nu læselampen, når du er færdig.

Niels Ulrik Sørensen
Redaktør af *Ungdomsforskning*

Alene om miljøet

Af Niels Ulrik Sørensen

De unge ved faktisk godt, hvordan man sorterer pap, glas og papir. Men de undlader i vid udstrækning at gøre det. De finder det nyttesløst. Hvis ingen andre handler miljørigtigt, hvorfor skal jeg så?

Ungdomsforskning sætter fokus på unge og miljø – og en generation, der mangler redskaber til at mobilisere sig kollektivt for miljøet.

Redaktør Niels Ulrik Sørensen introducerer artiklerne.

”Unge er ligeglade med miljøet”.

Sådan lød en overskrift fra Rizaus Bureau i slutningen af sidste år. Overskriften opsummerede resultaterne af en undersøgelse, som Institutet for Opinionsanalyse havde gennemført i København.

Under overskriften kunne man læse, at danske unge er langt mindre miljøbevidste end deres forældre. Samt at de mangler viden om, hvordan man tager hensyn til miljøet:

”Unge mellem 18 og 24 år er blandt andet dårligere til at sortere pap, glas og papir. Samtidig køber de unge færre elsparepærer, miljømærkede

og økologiske varer, ligesom de sjældnere bortskaffer miljøfarligt affald på den rigtige måde”.
Sådan!

Ved ganske meget

I seks fokusartikler stiller *Ungdomsforskning* denne gang skarpt på unge og miljø. Vi går rundt om forestillingen om de uvidende unge. De ligeglade unge. Unge, der blæser på miljøet.

De fleste af fokusartiklerne afviser, at de unge er uvidende om miljø. De unge ved faktisk en del om miljø. Ligesom de ved, hvordan de kan handle miljørigtigt. Hvordan de kan sortere pap, glas og papir. Og alle de andre ting, de kan gøre for at bedre miljøet. Men at de i vid udstrækning undlader at gøre det.

Hvorfor?

Tror ikke det nytter

Fordi de ikke tror, at det nytter. Fordi de finder det nyttesløst at sortere affald, når mange andre undlader at gøre det. Fordi de føler sig som dråber i et hav.

Artiklerne peger på, at de unges miljøstrategier i vid udstrækning er individbaserede. De ved, hvad de selv kan gøre i forhold til konkrete miljø-

problemer. Men de ved ikke, hvordan de kan råbe andre op og få dem til at gøre det samme. Og så forekommer det håbløst og ligeegyldigt.

De unge mangler altså redskaber til at mobilisere sig kollektivt for miljøet. Redskaber til at gøre de individuelle problemer til fælles problemer. Og problemer de kan være fælles om at løse. Så affaldssorteringen virkelig kommer til at batte noget. Så det virker meningsfuldt og nyttigt at engagere sig i miljøet.

Receptkundskab

I den første fokusartikel "Livet er andet end miljø" kalder Jeppe Læssøe de unges viden om miljø for "receptkundskab". De unge har hørt om konkrete miljøproblemer og om konkrete løsninger. "Det står i modsætning til den mere kollektive tilgang, som tidligere generationer havde til miljøproblemerne med demonstrationer og organisering, hvis mål var mere overordnede samfundsmæssige løsninger på problemerne," skriver Læssøe, der er lektor i miljøpædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet.

Og dette synspunkt bakkes op af Finn Mogensen, der er lektor ved CVU-Vest. I artiklen "At tro på egne handlemuligheder" giver han udtryk for, at for få unge forbinder miljøproblemer med samfundsmæssige forhold og politiske beslutningsprocesser. For de unge er miljøproblemer stadig naturpolitik, der forklares fysisk eller biologisk. Og som kræver individuelle handlinger: "Og det er efter min mening problematisk, fordi naturvidenskabelig viden og ændringer af den individuelle adfærd ikke er tilstrækkelig. Det er også nødvendigt at tage fat på interesse modsætninger og politiske beslutninger", fastslår Mogensen.

Et bud på en løsning

For at give børn og unge i Europa en mulighed for at ytre sig i miljødebatten har projektorga-

nisationen Royal Awards for Sustainability, der er tilknyttet EU's miljøagentur, de sidste to år afholdt plakatkoncurrencer om miljø for børn og unge i Europa. I artiklen "Masser af gode intentioner" analyserer Marie Louise Jonsson fra organisationen udvalgte plakater fra dette års konkurrence. Og de tyder på, at unge har en udviklet viden om miljøspørgsmål. Men når de unge ikke handler i overensstemmelse med deres viden, skyldes det ifølge Jonsson, at de ikke opfatter miljøproblemerne som deres problem: "På mange af illustrationerne – og i mange af de tekster, der følger med – skinner en lidt "forældrefjendsk" opfattelse igennem. Det er en opfattelse, der går ud på, at de ældre generationer har ødelagt jorden, og fordi de har dummet sig, er den unge – uskyldige – generation nødt til at rydde op for ikke at komme til at bøde for andres fejl".

Denne tilgang til miljøspørgsmålet deles ikke umiddelbart af Mira Simonsen og Esben Schultz, der interviewes i artiklen "Økologi Plus". I hvert fald lader de ikke passivt stå til. *De gør noget ved det.* Mira og Esben er to unge, der har været med til at tage initiativ til Den Selvforsynende Landsby, som fra april næste år skyder op på Sydbyn. "Vi siger ikke, at vi har patent på sandheden eller fundet den eneste rette vej", siger de. "Men vi har et bud på en løsning, som vi vil eksperimentere med, og så må vi se, hvor langt det holder". Og dermed adskiller de sig fra mange af deres kammerater, der sympatiserer med deres projekt men ikke selv før noget ved det: "De fleste ville nok sige, at det var da dejligt, at der findes sådan nogen økofanatikere som mig, der gør noget ved det, men de færreste ville selv betale ekstra for økologiske varer", slår Mira fast.

Afhænger af omkostningerne

Sådan ser det også ud fra Susanne Kuehns perspektiv. Hun er ansat som projektseniorforsker

ved Danmarks Miljøundersøgelser. Og i den sidste fokusartikel "Fravælger biler – indtil videre" understreger hun, at de unges vilje til at handle miljøbevidst afhænger af omkostningerne. Om en gruppe gymnasieelever fra byen, der tager afstand fra bilkørsel, siger hun: "Det er meget lettere for dem at være frelst og tage afstand fra bilkørsel. De har ikke selv bil; de har ikke brug for en, og de ville dårligt have råd til at købe en. Samtidig kan de slå sig til tåls med, at den tid kommer, hvor de også skal have bil. Når man ikke har egen bil, er det lettere at få overensstemmelse mellem holdning og handling".

Susanne Kuehn vil ikke give noget patent-svar på, hvad der skal til for at påvirke de unges miljøadfærd. Også hun understreger dog vigtigheden af, at miljøspørgsmålet gøres til et fælles problem og ansvar. Alt for mange føler sig alene om opgaven. Og det er uholdbart. For det er vigtigt, at unges miljøadfærd ændres over en bred kam: "Når jeg ser det helt utroligt store og energikrævende forbrug, de unge har i dag, og når jeg ser, hvordan de i den grad skaber sig en identitet via forbruget, kan jeg også godt blive skræmt over fremtidsudsigterne", understreger Susanne Kuehn.

Livet er andet end miljø

Af Michael Voss

I foråret gik Institut for Opinionsundersøgelser til pressen og fortalte, at unge i dag er mindre miljøbevidste end andre generationer. Jeppe Læssøe, der dengang var ansat på Danmarks Miljøundersøgelser som seniorforsker i miljøsociologi, havde læst rapporten og lod sig citere for en vis kritik og nogle forbehold over for IFO's påstand.

Ikke desto mindre kan Jeppe Læssøe, som i dag er lektor i miljøpædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitet, pege på mange gode grunde til, at unge måske faktisk er mindre miljøbevidste og især mindre miljøaktive. "Ikke mindst når man er ung, er der jo mange andre og meget vigtigere sider af livet end miljø," siger han i dette interview, hvor han uddyber sin kritik af IFO-undersøgelsen og fremlægger andre bud på unges forhold til miljø, og hvilke faktorer der påvirker det.

Jeppe Læssøe er cand.psych og har en PhD i kommunikation.

ikke specielt om unges forhold til miljø. Den er bestilt af Københavns kommune i forbindelse med nogle lokale miljøaktiviteter, kommunen havde sat i gang," fortæller Jeppe Læssøe, der har læst undersøgelsen – i modsætning til de fleste andre, som må nøjes med pressens referater, eftersom rapporten er fortrolig.

"De mest interessante resultater handler faktisk om andet end unge, og man kan ikke drage nogen konklusioner om, hvordan unge i Danmark forholder sig til miljøet ud fra den rapport.

I undersøgelsen har man kun spurgt unge mellem 18 og 24 år fra Københavns kommune. Og det kan efter min mening ikke overføres til hele landet.

En stor del af de unge, der bor i København, er ikke vokset op i byen, og mange har ikke noget perspektiv om at blive boende, når de f.eks. har afsluttet deres uddannelse. Derfor har de ikke noget tæt forhold til de lokale miljøproblemer.

Unge i København har heller ikke så mange konkrete muligheder for at handle miljøbevidst som unge uden for storbyerne. Der er f.eks. ringere muligheder for affaldssortering."

Jeppe Læssøe peger også på, at det ikke er en videnskabelig undersøgelse, men mere en traditionel meningsmåling:

"Den er ikke teori-informeret, og den anvender tilfældige common-sense begreber i stedet

"IFO-undersøgelsen handler i virkeligheden

for de begreber, der faktisk er udviklet af forskningen på området.

Og ganske vist har de 18-24 årige en lavere score i undersøgelsens måling af miljøbevidsthed og vilje til at handle miljørigtigt, men forskellen mellem denne og andre aldersgrupper er slet ikke så dramatisk, at man kan drage håndfaste konklusioner," siger Jeppe Læssøe og sammenligner med politiske meningsmålinger, hvor pressen proklamerer "stor fremgang" og "nye folketingsflertal" på baggrund af små udsving.

Fester, kærester eller miljø

"Men hvorfor scorer de unge trods alt lavere i undersøgelsen, og hvorfor kan konklusionen være sand nok?

Det er sådan set ikke så mærkeligt. Når man er ung, er livet meget mere end miljø. Det er helt andre ting, der er vigtige i denne livsfase. Der er venner og fester, sex og kærester. Samt processen med at etablere sig, uddanne sig og etablere en social identitet. For nogle kan miljøbevidstheden selvfølgelig være en vigtig del af den sociale identitet, men ikke for de fleste.

De fleste 18-24 årige har forladt deres barndomshjem og ikke fået sig et rigtigt hjem endnu. De føler derfor ikke den samme ansvarlighed over for deres omgivelser.

Jeg tror, at de fleste unge i dag har fået miljøundervisning i skolen og i det hele taget modtaget en masse information om miljøproblemer, men lige nu prioriterer de ikke at handle efter det.

Når denne generation af unge bliver ældre og får børn, kan det meget vel tænkes, at de får interessen igen, og mange vil sikkert også handle ud fra denne interesse."

"De unge i dag har lært om miljø i skolen, men det er en receptkundskab, de har tilegnet sig. Dvs. de har hørt om konkrete miljøproblemer, og om konkrete ting de kan gøre for at bidrage til at løse dem.

Det står i modsætning til den mere kollektive

tilgang, som tidligere generationer havde til miljøproblemerne med demonstrationer og organisation, hvis mål var mere overordnede samfundsmæssige løsninger på miljøproblemerne.

I Danmark har vi oplevet, at det er svært at fastholde den form for engagement. Miljødagsordenen er overtaget af eksperterne.

For mange ser det ud, som om at embedsmænd og politikere tager sig af problemerne, og derfor formuleres miljøkravene ikke i konfrontation med systemet. For nogle bliver det ligefrem en undskyldning for ikke at gøre noget. Det tager de andre sig jo af."

For travlt til miljø

Jeppe Læssøe henviser til to lidt ældre undersøgelser om emnet. En finsk undersøgelse fra 1986 viste, at de unge var ambivalente: På den ene side sagde de, at miljøet skal prioriteres højere end det personlige forbrug. På den anden side var de den mest uvillige aldersgruppe med hensyn til at opgive fortsat vækst og de mest utilfredse med deres aktuelle forbrugsniveau.

Undersøgelsen konkluderede, at "individuel nytte og hedonistiske krav til livet synes at være mere styrende for handling i deres hverdagsliv end kollektive velfærdsovervejelser".

En svensk undersøgelse fra 1994 forsøgte finde ud af, hvad der karakteriserede den miljøpolitiske bevidst person aldersmæssigt, økonomisk, mm.

"Ifølge den er definitionen på en *miljøpolitisk bevidst* person: En ung kvinde, der bor i byen og har en høj uddannelse og en god økonomi.

Men definitionen på en person, *der selv gør noget* for et bedre miljø, er noget anderledes. Det er ganske vist stadig mest kvinder, men ikke specielt de unge, og mere dem med en ikke så høj uddannelse og en ikke så høj indkomst.

Min forklaring på den forskel er, at de unge har den samme livsstil som de højtuddannede generelt. Det er en travl tilværelse, hvor der ikke er tid til at f.eks. affaldssortere eller lede

efter det miljørigtige produkt i supermarkedet. Man vil hellere have at samfundet tager sig af det. Det er en gør-det-for-mig holdning til forskel fra gør-det-selv holdningen. Det kan være en legitim, reflekteret holdning, men det kan også være udtryk for 'free riding' – dvs. for at man fralægger sig ansvar ved at henvise til at nogen andre tager sig af det"

Jeppes Læssøe fremhæver at man også kan støde på det stik modsatte argument for ikke at gøre noget. Nemlig, at det kan være det samme, så længe alle andre ikke også gør noget for miljøet. Mette Jensen citerer i sin bog "Tendenser i tiden" en ung mand, der siger: "Vi har haft biologi i gymnasiet, hvor der også var en masse om økologi, og som jeg også syntes var spændende, og der er helt klart nogle problemer, som man skal gøre noget ved – men jeg har det også på samme måde [som en af de andre unge interviewpersoner] – jeg ville da ikke gå ud at bruge penge på 'Froggy' og sådan nogle rengøringsmidler, fordi jeg heller ikke kan sidde alene og hjælpe på det. Jeg tror meget at det skal være alle der gør det."

Ikke mere viden

På spørgsmålet om han kan sige noget om, hvad der faktisk rykker unges holdning til miljø, svarer Jeppes Læssøe:

"Nej, men jeg kan måske sige noget om, hvad der ikke hjælper, hvis man vil forsøge at gøre unge mere engagerede i miljøspørgsmål.

Vi ved f.eks. fra De Grønne Guiders arbejde med de lokalt funderede initiativer i forhold til nære miljøproblemer, at det stort set ingen appel har til unge. De unge er simpelthen ikke så forankrede i det lokale miljø som andre aldersgrupper, der har etableret sig.

Jeg tror heller ikke, at mere information og flere argumenter hjælper. Den generation af unge, vi har i dag, er fyldt op med miljøpolitiske argumenter og trusler om miljøkatastrofer.

Det har allerede en tendens til at være overvældende. Problemerne bliver så uoverskuelige, at mange bliver handlingslammede og fortrænger den viden, de har.

Af samme grund skal man nok ikke præsentere de unge for de store pakkelsesløsninger: Sådan indretter du din tilværelse bæredygtigt og miljørigtigt fra fødevarer til computer og fra transport til multitoiletter."

Ingen patentløsninger

"Skulle jeg pege på en mulig vej, skulle det være at kombinere miljørigtig handling med andre værdier og andre ønsker, de unge nærer til tilværelsen.

Den norske miljøstyrelse støtter en kampagne, der har fået titlen 070605 efter 100 års dagen for norsk uafhængighed. Nu handler det om uafhængighed af tidstyranniet. I den kampagne kombinerer man en grøn livsstil med en lykkeligere og sundere livsstil. Nordmændene skal sammen skabe et bedre liv, der er sundt, godt for børnene... og i øvrigt bæredygtigt."

Jeppes Læssøe tror, at man med held kunne gå til de unge efter samme recept.

"En anden mulighed er at vægte det globale frem for det lokale. Man kan pege på aktiviteter, der kombinerer hensynet til Den Tredje Verden med hensynet til miljøet. Men man kan også henvende sig til unge, der ønsker at købe sunde fødevarer, og forbinde det med miljøargumenterne i et forsøg på fremme økologien.

I den forbindelse tror jeg, det er vigtigt, at miljøoplysningen ikke præsenterer et entydigt billede af bæredygtig handling og livsstil. Man skal lægge vægt på forskellige løsningsmuligheder og forskellige tilgange til problemet. For alt i verden må man ikke tage patent på det gode og det grønne liv."

Michael Voss er freelancejournalist og skriver jævnligt i *Ungdomsforskning*

At tro egne handlemuligheder

Af Michael Voss

I cirka ti år var det ”grønne islæt” en integreret del af pensum i folkeskolen – på papiret. Præcis hvor meget der faktisk bliver undervist i miljøspørgsmål, ved man ikke med sikkerhed. Men en undersøgelse fra 1999 forsøgte at skaffe et billede af, hvor stor effekt miljøundervisningen har på skolebørnene.

Der kan være mange indfaldsvinkler til at måle unges miljøinteresse og effekten af undervisning. Finn Mogensen, som gennemførte undersøgelsen sammen med Kirsten Jensen, mener, at et afgørende succeskriterie må være, om de unge har opnået tiltro til egne handlemuligheder i forhold til miljøproblemerne.

Finn Mogensen er uddannet folkeskolelærer og siden cand.pæd. Han har en PhD i miljøundervisning og er i øjeblikket lektor på CVU-Vest i Esbjerg. Finn Mogensen er også tilknyttet Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet.

”Der var både skuffende og opmuntrende elementer i undersøgelsen. Når man tager i

betragtning, at ”det grønne islæt” på det tidspunkt i flere år havde været udpeget som en af fire overordnede dimensioner, der skulle indgå i alle fag i folkeskolen, er det bemærkelsesværdigt, at kun 40 procent af folkeskoleeleverne og 60 procent af gymnasieeleverne svarer, at de har arbejdet med miljøproblemer i skolen,” siger Finn Mogensen.

”Naturligvis kan der være et element af forglemmelse. At eleverne ikke umiddelbart husker en bestemt undervisning, de forbinder med miljø. Men jeg tror også, at det afspejler, at ”det grønne islæt” ikke er slået tilstrækkeligt igennem, og at mange elever simpelthen ikke har modtaget undervisning i miljøproblemer.

Ikke af ond vilje fra lærernes side, men fordi de er pressede af mange krav fra alle sider. Og så glider det nemt i baggrunden i forhold til andre opgaver.

Til gengæld har de elever, som har modtaget miljøundervisningen – og kan huske det – tilsyneladende fået noget ud af det.

”40 procent af eleverne svarer, at undervisningen har gjort dem bedre til at gøre noget ved miljøproblemerne. Det har givet dem mere lyst at beskæftige sig med miljøet, og det har styrket deres tiltro til, at de kan få indflydelse på løsningen af miljøproblemer.

Disse resultater skulle være rimeligt sikre. I undersøgelsen har vi forsøgt at fange de samme holdninger ved forskellige typer spørgsmål. Og i bearbejdningen har vi kombineret besvarelsenerne i tværgående analyser. De grupper, som er opmærksomme på problemerne, har også lyst til at gøre noget og tiltro til, at de kan. Og det er de samme elever, som siger, at undervisningen har haft betydning for dem.”

Rejs en fredningssag

Det er også disse elementer, som Finn Mogensen mener, man må styrke fremover i undervisningen. Og det sker bedst ved at inddrage handlemuligheder i undervisningen.

”Det kan være ganske simpelt. F.eks. en skoleklasse, der arbejder med et naturområde i nærheden. De finder ud af, at der kunne være en god grund til at frede det.

Så kan de gå i gang med, hvordan man konkret kan rejse en fredningssag og i den forbindelse henvende sig til forskellige grupper af mennesker. I det øjeblik vil de sandsynligvis opdage, at der er interessekonflikter. Måske en landmand, som ikke ønsker området fredet. Så kan de arbejde med de forskellige interesser, der er knyttet til problemet. Dermed opdager de også, at miljøproblemerne sjældent er rent sort/hvide.

Der er to ting, man skal huske i den forbindelse. For det første er det ikke skolens opgave at levere svaret: ”Bør vi frede dette område”, men at konfrontere dem med dilemmaerne. For det andet er det formålet med ”handling i undervisningen” ikke, at børnene skal frelse verden. Det er af pædagogiske grunde. Når de selv bokser med konflikterne og modsætningerne, lærer de meget mere.

De unge traditionalister

På den baggrund er det naturligvis heller ikke tilfredsstillende for Finn Mogensen, at kun 6%

af eleverne i undersøgelsen forbinder miljøproblemer med samfundsmæssige forhold og politiske beslutningsprocesser, og at lige så få mener, at det har betydning, at mennesker har forskellige opfattelser af miljøproblemer.

”De unge har en traditionel opfattelse af årsager og løsningsmuligheder. Miljøproblemer er stadig naturpolitik, hvor de især peger på fysiske og biologiske forklaringer. For mange er miljøproblemer stadig identisk med forurening. Det tror jeg afspejler en del af den undervisning, der foregår i folkeskolen.

Og det er efter min mening problematisk, fordi naturvidenskabelig viden og ændringer af den individuelle adfærd ikke er tilstrækkelig. Det er også nødvendigt at tage fat på interesse modsætninger og politiske beslutninger.

Jeg interviewede en dreng fra 8. klasse. Han boede i nærheden af havet. En gang om året sendte skolen dem ned til stranden for at samle affald op. Det var en del af det grønne islæt på den skole. Men han syntes, det var sådan noget ligegyldigt la-la, fordi de talte aldrig om, hvorfor folk svinede på stranden, og hvor affaldet kom fra, og den slags.

Med mine egne ord affærdiger han det som symptom-behandling.”

Pædagogisk appeal

Finn Mogensen skynder sig at understrege, at hans ærinde ikke er at fremhæve de samfundsorienterede, konfliktfyldte og politiske handlemuligheder frem for ændringer af den individuelle adfærd.

”Begge former for handling er sikkert nødvendig for at løse miljøproblemerne. Men som undervisningsmetode tror jeg ikke, at den, der lægger vægten på den individuelle adfærd, fungerer. Den bliver meget nemt moraliserende. Hvis man fokuserer på den enkeltes handling, kan det nemt pålægge den enkelte elev det personlige ansvar for miljøproblemerne.

Med til den tilgang hører også ofte, at læreren leverer svaret: ”Du skal huske at slukke for PC’en i stedet for at sætte den på standby. Du skal huske at lukke for vandet, når du børster tænder. Osv.”

Finn Mogensen medgiver, at i de helt små klasser kan det være nødvendigt at fokusere på de små individuelle ting, barnet selv kan gøre. ”Men så snart børnene bliver lidt større, kommer man langt videre ved at benytte det andet undervisningsperspektiv, hvor man opsøger de kontroversielle interessekonflikter. Det er der, man støder på levende mennesker. Man kan invitere virksomhedsejeren på besøg. Man kan stille hans holdninger over for forbrugerne.

Det har en helt anden appeal, og det er det, der kan få eleverne til at tænke: jeg vil gøre noget selv, jeg kan, og jeg får lov. Så lærer de meget mere, også flere hard-core facts om miljøet. Og jeg tror faktisk også, at den demokratiske og engagerende undervisningsform får flere elever til at ændre deres egen adfærd, spare på energien og lægge pap- og papiraffald for sig selv.”

Fremtidens udfordring

For tiden er det op ad bakke for Finn Mogensen og hans kolleger i Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik's vision om ”miljø-handling i undervisningen”.

”Da vi fik en ny undervisningsminister, fjernede hun formuleringen om, at ”det grønne islæt” skulle integreres i alle fag. Direkte adspurg har Ulla Tørnæs ganske vist svaret, at

det ikke betyder, at vi ikke skal arbejde med det. Men jeg er bange for, at de ændrede formuleringer alligevel får betydning.

Jeg er ofte stødt på skoler, hvor man netop brugte formuleringen om ”det grønne islæt” som en påmindelse om inddrage miljøproblemer i undervisningen. Den reminder er væk nu.

Vi oplever også efter nogle år, hvor vi med en vis succes kunne tiltrække lærere til kurser i miljøundervisning, at der slet ingen søgning har været de seneste år.

Jeg forstår godt, at det kan virke uoverkommeligt også at huske miljøproblemerne i en travl hverdag. Men det, vi forsøger at overbevise lærerne om, er, at de kan slå to fluer med ét smæk. Hvis man griber miljøundervisningen rigtig an, så svarer den på alle de udfordringer, som lærerne i forvejen står overfor i dag. Med den form for miljø-undervisning, vi anbefaler, lærer børnene at tage selvstændig stilling, og undervisningen bliver demokratiseret.

Det er muligt – ja faktisk nødvendigt – at inddrage flere forskellige fagligheder fra biologi til matematik, fra dansk til historie, i samme projekt, for emnet er som skabt til projektundervisning omkring aktuelle problemstillinger.

Undervisning i miljøproblemer lærer børnene at træffe begrundede valg, og det må da være et af de vigtigste formål med undervisningen i det hele taget.”

Michael Voss er freelancejournalist og skriver jævnligt i *Ungdomsforskning*

Masser af gode intentioner

Af Marie Louise Jonsson

Unge ved meget om miljø og bæredygtighed.

Så hvorfor fortæller statistikkerne os, at unge er dårlige forbrugere, og at de er dårlige til at sortere deres affald? Hvorfor handler de unge ikke i overensstemmelse med deres viden?

For at give europæiske børn og unge en mulighed for at ytre sig i miljødebatten har projektorganisationen Royal Awards for Sustainability, der er tilknyttet EU's Miljøagentur i København, de sidste to år afholdt plakatkonkurrencer om miljø for børn og unge i Europa.

Ifølge Marie Louise Jonsson fra organisationen giver plakaterne blandt andet et fingerpeg om, hvorfor gabet mellem de unges viden og adfærd er så stort.

Når man ser på de mange plakater fra de i alt 28 deltagerlande i de sidste to års illustrationskonkurrencer om miljøet, tegnes portrættet af en indsigtfuld og reflekteret ungdom.

Plakaterne udgør et varieret visuelt vidnesbyrd om unge europæeres opfattelse af begreberne miljø og bæredygtighed. Forståelsen af

begreberne er mangfoldig. Men en ting er gennemgående, og det er en nuanceret viden om komplekse lokale og globale anliggender samt det sociale ansvar, den enkelte må tage for udviklingen.

For hele verden

En flok gæs bevæger sig gennem et landskab, som gæs nu gør. Men flokken er ved nærmere eftersyn ikke helt normal, for ligesom i eventyret om den grimme ælling i andegården er der én fugl, der er ganske anderledes. Fuglen adskiller sig ved, at den ikke er en levende fugl men en menneskeskabt robot-gås.

Plakaten, som er designet af to 17-årige drenge fra Litauen, er en positiv vision om en verden, hvor teknologi og natur går hånd i hånd, uden at der er nogen, som lider skade. Det åbne rum, som gæssene bevæger sig i, er uden særlige kendetegn. Der er noget tidløst, stedsløst, noget mytisk over den visuelle allegori, de har designet ved hjælp af computer og fri fantasi. Det mytiske åbne landskab vidner om, at visionen om sammensmeltningen af de to "energier", menneske og natur, ikke kun er en vision for drengenes velkendte nærmiljø men for hele verden.

friendship of two energies



Vytenis Baura og Rapolas Jukavicius, 17 - Vilnius, Litauen 2003-08-11

UNGE OG MILJØ

Samtidig er de to drenge fremsynede og fremskridtsvenlige, idet de har en god forståelse for, at det ikke kun er naturlige og økologiske produkter, der er bæredygtige, men at teknologien også kan bidrage til et bedre miljø. I Vytenis og Rapolas ideelle miljø trives teknologien i harmoni med naturen i et globalt samfund,

hvor ingen ællinger er grimme. Sådan!

Ikke bare noget med natur

Mens de to drenge fra Litauen har medtænkt hele kloden i deres plakat, er der andre unge, der udtrykker en forståelse af miljøbegrebet



Klasse, ca. 14 år - Sporthauptschule Gols, Østrig, 2002

som noget mere lokalt og konkret. Det gælder f.eks. en klasse fra Gols i Østrig, der har lavet en collage, som viser en vision om kvarteret rundt om deres skole som helt rent og frodigt.

Men ”miljø” og ”bæredygtighed” behøver ikke nødvendigvis at have noget med ren natur at gøre. Associationerne er mange, når de to meget flydende begreber bringes på banen.

En plakat fra Estland handler i følge kunstneren, den 15-årige Kati Krill, om fremtidens turisme i forhold til miljøet. Den forestiller en pige, der står foran nogle eksploderende skyskrabere. Henvisningen til 11. september er ikke til at komme uden om, og pludselig bliver terrorisme, religionskrige og oliepenge blandet ind i miljøbegrebet. En bæredygtig udvikling indebærer altså også fred, balance og sikkerhed i verden ifølge denne unge pige.



Kati Krill, 15 - Talinn Art School, Estland, 2003



Vera Tönsfeldt, 13
Büdelsdorf,
Tyskland, 2002



Judit Szécsi og Anita Gutti, 13 - Szeged, Ungarn, 2002

På 13-årige tyske Vera Tösfeldts illustration er "miljø" fremstillet som noget, der er forbundet med vores omgang med hinanden i dagliglivet. I Veras vision for fremtiden spiller drengene basket og hører hip hop i skolegården på tværs af deres etniske tilhørsforhold. Et godt miljø er altså ikke kun stormagters og politikeres ansvar. Også den enkeltes handlinger og omsorg for andre spiller en rolle, hvis vi spørger den unge tyske kunster.

De ældre generationers svig

Generelt ser de unge deltagere i illustrationskonkurrencen deres eget ansvar som altafgørende, når det kommer til spørgsmålet om en bæredygtig udvikling. Men det er ikke mange, der udtrykker den opfattelse, at en bæredygtig udvikling er et fælles ansvar, vi må løfte i flok på tværs af generationer.

På mange af illustrationerne og i mange af de tekster, der følger med, skinner en lidt "forældrefjendsk" opfattelse igennem. Det er en opfattelse, der går ud på, at de ældre generationer har ødelagt jorden, og fordi de har dummet sig, er den unge – uskyldige – generation nødt til at rydde op for ikke at komme til at bøde for andres fejl. Denne kritiske holdning til forældregenerationen kan måske netop forklare det gab, der synes at eksistere mellem unges viden og adfærd i forhold til miljøet. Ifølge Julia Fauth fra Bonn Universitet, som har sammenfattet en analyse af unges indstilling til miljøet i 15 EU-lande, kan de unges handlemønstre netop skyldes, at de mangler rollemodeller.

På et billede, der er malet af to 13-årige piger fra Ungarn, ser vi to børn, der i bedste Florence Nightingale-stil støvsuger jorden og giver den førstehjælp. De to ungarske kunstnere har tilsyneladende stor tiltro til deres egen generation som værende de martyrer, der må bruge livet på at rydde op til gavn for fremtidens generationer... men gad vide om de to unge

kunstnere i praksis ville opgive malerkunsten og vie deres liv til at yde førstehjælp til jordkloden?

Klar over ansvaret

De unge, der deltager i en illustrationskonkurrence, repræsenterer ikke nødvendigvis flertallet af Europas ungdom. Mange af deltagerne, især dem fra Østeuropa, går på særlige kunstskeoler og kan udmærket repræsentere en gruppe, der mere vant til at skulle tænke kreativt og visionært end gennemsnittet. Bidragene fra de nordiske og centraleuropæiske lande er derimod oftest arbejder, hvor alle – mere eller mindre kreative og reflekterede – elever deltager i grupper som et led i natur og teknik- eller billedkunstundervisningen. I disse arbejder er det til gengæld muligt, at læreren har haft en større indflydelse på værkernes indhold.

Men trods disse forbehold er der noget, der tyder på, at de unge er klar over det ansvar, de har for den bæredygtige udvikling – globalt, lokalt, socialt og i forhold til naturen. Desuden underbygger diverse statistikker, både paneuropæiske og danske, påstanden om, at unge er i besiddelse af en højt udviklet miljøbevidsthed, som ikke udleveres i praksis. Unge ved udmærket godt, at de helst ikke skal smide den brugte batteri ud med pizzabakken, ligesom de godt ved, at de hellere skal købe roll-on deodorant end spray-deodorant.

Den vigtigste opgave ligger derfor ikke så meget i at udvide de unges viden som i at undersøge, hvordan man forandrer deres adfærd i forhold til miljøet. Opgaven er ikke let. Antageligvis er det gab, der findes mellem viden og adfærd, et gennemgribende generationsproblem med dybe rødder i senmoderniteten. Men lad os håbe, at nogle af konkurrencens bidrag kan sætte skub i diskussionen om, hvordan vi sammen med de indsigtfulde unge kan ændre vores adfærd, så flere af os – unge som gamle –

kommer til at handle i overensstemmelse med vores viden.

Marie Louise Jonsson er specialestuderende i kommunikation ved Roskilde Universitetscenter samt ansat som tilrettelægger af designkonkurrencer i Royal Awards for Sustainability.

Ca. 1000 illustrationer fra konkurrencen kan ses på arkivet hos Royal Awards for Sustainability i EU's Miljøagentur på Kgs. Nytorv i København. Et mindre udsnit kan ses på:

http://www.royalawards.org/menu_4/contest_2003

Litteratur

Julia Fauth: "Young consumers in Europe. A comparison of habits of children and juveniles in 15 European countries in regard to consumption and environment." Abstract 1999 www.agp.uni-bonn.de/wiso

Undersøgelse af Københavnernes miljøhandlinger og -holdninger. Institut for opinionsanalyse, Frederiksberg, November 2002

Økologi Plus

Af Michael Voss

Det skorter hverken på miljøbevidsthed eller vilje til at sætte handling bag ordene hos Mira Simonsen og Esben Schultz, henholdsvis 24 og 26 år. Mira og Esben er blandt initiativtagerne til Den Selvforsynende Landsby, som fra april næste år – hvis alt går vel – skyder op i Egebjerg kommune på Fyn.

Den Selvforsynende Landsby skal baseres på principperne om permakultur, der kort kan beskrives som en mere vidtgående og konsekvent udgave af økologien. I dette interview fortæller Mira og Esben, hvad permakultur går ud på, hvordan de har tænkt sig at opbygge den Selvforsynende Landsby, om baggrunden for deres interesse for miljøet, og hvordan de oplever deres jævnaldrende holdning til miljøproblemerne.

Permakultur har ikke noget med permafrost og tundra at gøre. ”Perma” står for permanent, og det dækker en række principper for indretning af samfundet til en mere bæredygtig stil end i dag. På Den Selvforsynende Landsbys

hjemmeside (www.selvforsyning.dk) beskrives princippernes således:

”Alle designs laves, så de medvirker til regenerering af naturressourcerne. Det vil sige, at der skabes mere rent vand og luft, oplagres mere energi, end der bruges, samt at der sker en opbygning af jordens frugtbarhed. Permakultur går således et skridt videre end økologien, som vi kender den i dag og kan dermed være til inspiration ved udvikling af et mere bæredygtigt samfund. (...)

Centralt i permakultur er det gennemtænkte design, hvor der fokuseres på at opnå nyttige sammenhænge mellem tingene, som modsætning til at se tingene som isolerede enheder.”

Det er disse principper, som Mira Simonsen og Esben Schultz sammen med en større gruppe mennesker har sat sig for at praktisere i en landsby på Fyn.

Mere end status quo

”Permakulturprincipperne står ikke i modsætning til økologi. Vi går bare nogle skridt videre,” forklarer Mira og uddyber: ”Vores målsætning er mere vidtgående end at bevare status quo. Ifølge permakulturprincipperne skal ressourcerne øges.”

Esben tilføjer: ”Og i princippet skal perma-

kulturen dække alle sider af samfundslivet. Det betyder bl.a., at vi også vil arbejde med forbrugernetværk, alternativ økonomi og træffe beslutninger ud fra konsensusdemokratiet.”

Mira fortæller, at permakulturprincipperne blev udviklet for omkring 25 år siden i Australien, hvor der allerede er en del landsbyer og grupper. Også i England har ideerne en del udbredelse. I Danmark har en gruppe københavnere oprettet en slags udvidet fælles kolonihave i Reerslev som permakultur.

”Til forskel fra de statskontrollerede økologiske landbrug kan man sige, at vi bevidst sætter os uden for samfundets rammer med Den Selvforsynende Landsby. Økologerne skal klare sig på markedsvilkår, og de må derfor indgå en masse kompromisser.

I Den Selvforsynende Landsby skal deltagerne have en indtægt i form af lønarbejde eller selvstændig virksomhed. På det grundlag vil vi så indrette selv boligen, fællesskabet og et lille landbrug efter bæredygtige principper.”

Eksempler på permakultur

I Landsby-gruppens grundlag skriver de om boligerne: ”Husene vil som udgangspunkt være lavet af lokale naturmaterialer som ler, halm og træ. Et eksempel på et permakulturdesign er, at man har et drivhus op ad sydveggen, så man kan ventilere huset med opvarmet luft fra drivhuset og derved spare energi. Men husets design skal hele vejen igennem forholde sig til miljøet og altså naturressourcerne vand, jord, luft og energi. Samtidig skal det selvfølgelig være praktisk og behageligt at bo i.”

Om den fælles selvforsyning skriver de bl.a.: ”Et eksempel på havebrug i permakultur er skovhaven, hvor man dyrker en blandingskultur af flerårige og fødeproducerende grøntsager, buske og træer. Blandingen af forskellige planter er en fordel, fordi planterne kan udnytte sollyset i forskellige dele af året, de udnytter

jordens næringsstoffer forskelligt og bevarer tilsammen vandet i jorden. Disse fordele gør hele systemet mere produktivt, og det bliver mere modstandsdygtigt over for sygdomme. Det at planterne er flerårige gør, at man sparer den årlige jordbehandling. Herved spares energi, og man undgår at forstyrre mikrolivet i jorden.”

Endelig skriver de: ”Dyrkning, husdyrhold og forarbejdning af fødevarerne i landsbyen kan sandsynligvis ikke økonomisk konkurrere med det omgivende samfunds (industri)produktion. Vi mener imidlertid, at byggeri og selvforsyning i landsbyen har en social og økologisk værdi – f.eks. det at kunne spise friske fødevarer og være omgivet af dyr og menneskelig aktivitet der, hvor man bor. Der vil samtidig blive sparet energi, da vi undgår transport af fødevarer. Dette kan ikke gøres op i penge, men alle i landsbyen vil få glæde af det.”

Ingen patentsandheder

Både Mira og Esben gør meget ud af at understrege, at de ikke er fanatikere, forsagere og maskinstormere:

”Vi i gruppen drikker både kaffe og ryger cigaretter, og vi bruger flittigt internettet til at kommunikere indbyrdes med og til at gøre reklame for projektet,” siger Mira og fortsætter:

”Vi har ingen illusioner om at kunne lave det perfekte permakulturelle samfund i vores landsby. Men vi tilstræber hele tiden at leve op til principperne så meget som muligt. Vi siger heller ikke, at vi har patent på sandheden og har fundet den eneste rette vej.”

”Men vi har et bud på en løsning, som vi vil eksperimentere med, og så må vi se, hvor langt det holder,” tilføjer Esben.

”Selv om vi nu vil slå os ned og bo sammen i en gruppe af ligesindede, så er det bestemt ikke meningen, at vi vil isolere os. Vi regner med at få en tæt kontakt til nabolandsbyen, og vi har

netop valgt dette sted, fordi vi ved, at vi bliver godt modtaget,” fortæller Mira.

Mira og Esben håber at kunne starte en lille gårdbutik med egne produkter, og de har planer om at tilbyde kurser i permakulturprincipper.

”Også via børnene, som jo f.eks. kommer til at gå i skole, vil vi komme til at leve i tæt kontakt med omgivelserne. Hvis andre i gruppen på et tidspunkt vil være med, kunne jeg godt forestille mig at starte en børnehave i Landsbyen, som selvfølgelig skulle være åben for alle i området og ikke kun Den Selvstyrende Landsbys egne børn.

Hver sit udgangspunkt

Esben og Mira har vidt forskellig baggrund for at kaste sig over et miljøeksperiment som dette. Esben er vokset op på et traditionelt landbrug i Vestjylland, mens Mira har fået økologien ind med modermælken i en barndom og ungdom på det økologiske kollektiv Svanholm.

”Det er bestemt ikke fra mine forældre, jeg fik interessen for økologi,” fortæller Esben og fortsætter:

”Min far driver et normalt moderne landbrug, som han har overtaget fra sin far. Men også mine forældre opdagede, hvordan udviklingen gik i stå på landet, hvordan tilværelsen i landområderne er blevet kulturelt stillestående.”

Mira indskyder: ”Mange forbinder livet på landet med noget dødt og kedeligt. En af vores målsætninger er jo også at skabe liv på landet ved at opbygge fællesskaber og eksperimenter med nye ideer.”

Esben oplevede det moderne industrilandbrug tæt på, men samtidig var han en ivrig læser. Det var denne kombination, der førte ham frem til ideerne om et mere bæredygtigt landbrug og samfund i det hele taget.

”Jeg kom frem til den erkendelse, at de vækstprincipper, der styrer samfundet i dag, ikke er vejen frem, men at vi må sætte nogle

andre værdier i stedet.

Man både kan få for lidt materiel rigdom og for meget, og lige nu er jeg bange for, at vi har for meget. En stor del af forbruget (f.eks. mode-tøj) ser jeg som forsøg på at dække pseudobehov, der i virkeligheden dækker over andre – ægte – udækkede behov som tryghed og kærlighed.

Jeg tror faktisk på, at vi kan opnå en højere livskvalitet, hvis vi sænker vores forbrug og i stedet satser på værdier som f.eks. at gøre tingene i et roligere tempo og have tid til os selv og hinanden. Derudover er gevinsten for miljøet indlysende, fordi et lavere forbrug vil betyde et mindre energiforbrug og mindre affald.

Men det var bestemt ikke den store forståelse for de tanker, jeg mødte hos mine jævnaldrende. Med mine filosofiske tilbøjeligheder blev jeg nok anset for en lidt af en enspænder og outsider i gymnasiet.”

På den økologiske jordbrugsskole fik Esben til gengæld mulighed for at afprøve nogle af sine ideer i praksis. Ikke mindst, da han kom i praktik på Svanholm, hvor han mødte Mira.

Stemplet økofanatiker

”På Svanholm har jeg ikke alene fået en forståelse for nødvendigheden at passe på miljøet og ressourcerne, jeg har også som barn været med til at praktisere et fællesskab og set, hvordan et konsensusdemokrati fungerer. Og så er jeg blevet opflasket med, at man kan kaste sig ud i eksperimenter; hvis man vil noget, så kan man,” fortæller Mira.

Holdningsmæssigt var det heller ikke det store spring, hun tog, da hun forlod Svanholm for at gå på Det Fri Gymnasium på Nørrebro i København.

”Mine kammerater havde da stor forståelse for miljøproblemer og interesse for økologien, men der var alligevel et langt skridt til selv at gøre noget. De fleste ville nok sige, at det var da dejligt, at der findes sådan nogen økofanatikere

som mig, der gør noget ved det, men de færreste ville selv betale ekstra for økologiske varer.”

Efter halvandet år på uddannelsen til økologisk landmand går Mira nu på pædagogseminariet. Hos de jævnaldrende på seminariet, møder hun ikke den store forståelse for hendes holdninger til natur, miljø og livsformer:

”Emnet bliver simpelthen ikke rejst, hverken i timerne eller fritiden, hvis ikke jeg gør det.”

”Sådan er det også på lærerseminaret, hvor jeg er for tiden,” siger Esben.

Selv om Mira og Esben ikke møder stor forståelse blandt de jævnaldrende, har det ikke været svært at få unge på deres egen alder med i gruppen.

”Vi frygtede, at det ville være svært at rekruttere unge, men det er gået forholdsvis nemt, og på nuværende tidspunkt er vi pænt fordelt mellem de forskellige generationer,” siger Esben.

ved at falde i slag for initiativgruppen. Det er nu, man skal tage endelig stilling til, om man vil være med, og om man kan stille den indskudskapital, der er nødvendig.

Det er et stort skridt at tage for mange, og som Mira og Esben selv understreger, så er der tale om et eksperiment, og der er ingen garanti for, at det holder. Mira giver sit bud på, hvad der er drivkraft og motivation for at kaste sig ud i det.

”Der er selvfølgelig en politisk motivation. Med eksemplets magt vil jeg gerne være med til at påvirke hele samfundet i en mere bæredygtig retning og udvikle et mere fælleskabsbaseret samfund. Men samtidig er det en personlig livsdrøm, at kunne leve en tilværelse, der ikke er så fragmenteret, som hverdagen er for de fleste, en tilværelse med mindre stress og i mere overskuelige rammer, hvor jeg har mennesker, jeg kender, tæt omkring mig.”

Dobbelt drivkraft

Netop her i eftersommeren 2003 er klokken

Michael Voss er freelancejournalist og skriver jævnligt i *Ungdomsforskning*

Fravælger biler – indtil videre

Af Michael Voss

De er godt klar over, at bilismen belaster miljøet; de har ikke selv bil, og de synes, man bør begrænse sin bilkørsel. Sådan tegner billedet sig af én gruppe unge: gymnasieelever i byerne med veluddannede forældre. Men når de er færdige med deres uddannelse, stifter de familie, tjener flere penge, får et større transportforbrug, og så køber de også bil, forudser sociologen Susanne Kuehn, som er projektseniorforsker på Danmarks Miljøundersøgelser.

Som led i en større rapport om unges forhold til trafik har Susanne Kuehn gennemført kvalitative interviews med 14 unge. Et kapitel i rapporten behandler de unges opfattelse af trafikens konsekvenser for miljøet. Rapporten udkom i 2002 med titlen "Unge trafikanter. Delrapport 3: En sociologisk analyse om unges mobilitet, fællesskaber og risikopfattelse. Amterne i Danmark og Danmarks Miljøundersøgelser."

Som forskningsadjunkt ved Sociologisk Institut på Københavns Universitet skrev Susanne Kuehn i 2000 en Ph.D.-afhandling om livsstil og energiforbrug.

”De geografiske og de uddannelsesmæssige forskelle i de unge interviewedes forhold til trafik og miljø er meget markante,” fortæller Susanne Kuehn.

”De unge på landet har alle bil. Det er deres eneste reelle mulighed for at komme frem og tilbage til arbejde eller uddannelsessted og ikke mindst til at holde kontakten til jævnaldrende. De unge i byerne derimod har ikke bil. De har ikke brug for at lade sig transportere over så lange afstande, og de opfatter sig selv som værende i en fase, hvor uddannelsen er vigtigere – med den underforståede dagsorden, at bilen kan komme til senere.”

Uvidenhed og utryghed

Interviewdeltagerne var mellem 18 og 21 år. De fleste af byboerne var gymnasieelever, og de fleste fra landdistrikterne var lærlinge.

”Men uanset om de er fra landet eller byen, så ligger miljøproblemer ikke særlig langt fremme i bevidstheden. Det er helt andre ting, som står højt på dagsordenen, og deres eksakte viden om emnet er ikke overvældende.

De har ganske vist haft miljøundervisning i skolen, men det har været mere traditionelle emner som forurening og energiforbruget ved

opvarmning. De roder ofte rundt i forskellige miljøproblemer som drivhuseffekten og nedbrydningen af ozonlaget. Til gengæld er de alle prægede af en vis utryghed og skræk for fremtiden i et miljøperspektiv.”

Susanne Kuehn henviser til et af citaterne i rapporten:

”Det er selvfølgelig noget, man har hørt om. At der er det hul der i ozonlaget, og man ved ikke hvad. Og at jorden bliver varmere, og det er jo så meget dejligt. Det er så koldt her i Danmark. Men alligevel, man ved jo ikke hvad. Det ender med, at vi får udryddet hele verden på et tidspunkt. Også når man ser på, at de fælder regnskoven. Det kan man blive bitter over. De fælder Danmarks areal hver dag næsten. Det er da trist, og det er noget, jeg tænker over. Om jeg kan tage ned og bade ved stranden, eller jeg er tvunget til at bade i en swimmingpool. Om jeg kan gå ud i skoven, om der er juletræer, eller jeg skal have plastikjuletræer. Så der er jo forskellige ting, man tænker over.”

De løftede pegefingre

Når det gælder miljøkonsekvenserne af trafikken, er det kun gymnasieeleverne, der har hørt om det i skolen.

”Miljøet og trafikken bliver bare endnu en kampagne. Først for lærerne, som modtager mange kampagnematerialer om året udefra. Derefter for eleverne. De fleste giver udtryk for, at de er blevet proppet med kampagner. Der har været for mange løftede pegefingre, og de er ved at brække sig over det, som en sagde.

De unge får simpelthen for mange risikobudskaber. Hvis de skal fungere i hverdagen, bliver de nødt til at ”fortrænge” dem, ellers kan de ikke fungere,” mener Susanne Kuehn.

Den nemme miljøbevidsthed

Mens de unge fra landet stort set ikke reflekterer

over de miljøproblemer, der er forbundet med at køre i bil, og ikke føler noget personligt ansvar for at løse dem, indgår det til en vis grad i gymnasieelevernes overvejelser.

”Denne geografiske forskel fremgår også norske kvantitative undersøgelser. Nogle af gymnasieeleverne er også præget af veluddannede, miljøbevidste, måske venstreorienterede forældre,” fortæller Susanne Kuehn og illustrerer det med et andet citat fra rapporten:

”Jeg kan også nemt få dårlig samvittighed over at bruge bilen. Det er også, fordi jeg er opvokset med, at man skal cykle og drikke økologisk mælk. Så man skal ikke ose rundt for ingen verdens nytte.”

”At gymnasieeleverne i byen har lært mere om miljøproblemerne, er ikke den eneste forklaring på, at de udtrykker større vilje til at gøre noget for at miljøet, f.eks. at begrænse bilforbruget. Måske ikke engang den vigtigste.

Det er meget lettere for dem at være frelst og tage afstand fra bilkørsel. De har ikke selv bil; de har ikke brug for en, og de ville dårligt have råd til at købe en. Samtidig kan de slå sig til tåls med, at den tid kommer, hvor de også skal have bil. Når man ikke har egen bil, er det lettere at få overensstemmelse mellem holdning og handling.

Omvendt for lærlingene på landet. Her har forældrene altid bil, ofte to. For den unge er bilen både nødvendig og en vigtig del af den sociale status. Så får de bil i 18 års fødselsdagsgave, eller de køber et vrag til 7.000 kr. og går selv og reparerer på den.”

De sociale rammer

Susanne Kuehn mener, at det er et gennemgående træk, at viljen til at handle miljøbevidst afhænger meget af omkostningerne, og at de unge ikke er parate til at betale en særlig høj pris. Som en anden af de interviewede sagde:

”For man tænker jo efter sin egen

bekvemmelighed, og hvad der er nemt, og hvad man har lyst til. Og så er det sådan, at jeg har lyst til at købe økologiske varer, fordi jeg føler, at så har jeg renere samvittighed. Men jeg har også lyst til at køre bil. Så derfor gør jeg det. Så det er meget ego alligevel, hvad man har lyst til at gøre.”

Sammenhængen mellem miljøbevidsthed, livsstil og social baggrund behandlede Susanne Kuehn i sin Ph.d.-afhandling om livsstil og energi. Om konklusionerne i den forbindelse fortæller hun.:

”Livsstil er ikke bare et mønster af aktiviteter, det enkelte individ vælger frit og bevidst. Identitet vælges ikke bare som en ny overfrakke. Når den enkelte træffer et valg, gør hun det inden for rammer, hun ikke selv har valgt. Hun fødes ind i bestemte økonomiske, sociale og kulturelle sammenhænge, hvor der er større eller mindre adgang til ressourcer. De vilkår, man er født ind i, præger ens udvikling, både hvad man kan forbruge, og hvad man stræber efter.

Det har betydning for boligens størrelse og placering, for antallet af biler, for forbrugets omfang osv. – og dermed for ens samlede energiforbrug.

Så ganske vist er der en gruppe veluddannede, der oven i købet har bedre råd til at købe økologisk, og som prøver at handle miljørigtigt, men med flere ferierejser, større huse og biler og generelt flere økonomiske ressourcer forbruger de langt mere end de ikke-miljøbevidste med lavere indkomster, og dermed belaster de alligevel miljøet mere.”

Påvirkning i fællesskab

”Fordi livsstil og holdninger er så stærkt funderet i den enkeltes økonomiske og sociale virkelighed, kan vi heller ikke uden videre ændre vores adfærd og livsstil i en mere miljørigtig retning. Der skal mere til end fornuftig information for at frembringe voldsomme skift,”

siger Susanne Kuehn uden dog at afvise nytten af miljøkampagner.

”Faktisk oplever jeg i de senere år et lavere niveau af viden om miljøproblemer blandt unge end for nogle få år siden. Det tror jeg bl.a. skyldes, at man er gået bort fra de brede tematiserede informationskampagner. De seneste årgange af unge har ikke oplevet dem.

Ikke fordi jeg har nogen illusioner om, at de har en umiddelbar stor effekt på de unges miljøadfærd, men de er med til at fastholde de centrale miljøproblemer på dagsordenen. De sikrer, at de indgår et eller andet sted i deres bevidsthed.”

Hvad der ellers skal til for at påvirke unge omkring miljøspørgsmål, vil Susanne Kuehn ikke give noget patentsvar på:

”Et element i det er, at vi skal lægge mere vægt på fællesskabet og ansvaret over for fællesskabet. Vi må synliggøre, at andre også gør noget for miljøet, fordi det er vigtigt, at den enkelte ikke føler sig alene om opgaven. På det grundlag tror jeg, vi kan udvikle en højere miljøbevidsthed. Derfor har jeg heller ikke så megen fidus til det politiske forbrug, fordi det i høj grad individualiserer handlingerne. Man står isoleret med sine ”rigtige” handlinger og kan nemt blive efterladt i opgivenesshed.

Specielt når det gælder de unge, skal det med, at både min rapport og de norske undersøgelser faktisk dokumenterer, at påvirkningen fra miljøbevidste forældre har en stor betydning. Det synes jeg er vigtigt i en tid, hvor der har været en tendens til at undervurdere forældrenes påvirkning og til nærmest at anbefale, at forældrene skal lade børnene og de unge selv udvikle deres holdninger uden indblanding.

Under alle omstændigheder er der virkelig brug for at udvikle en helt anden miljøbevidsthed blandt de unge. Når jeg ser det utroligt store og energikrævende forbrug, de unge har i dag, og når jeg ser, hvordan de i den grad skaber sig en identitet via forbruget, kan jeg

UNGE OG MILJØ

også godt blive skræmt over fremtidsudsigterne,”
siger Susanne Kuehn.

Michael Voss er freelancejournalist og skriver
jævnligt for *Ungdomsforskning*

Unge magt – i Norge

Af Jens Christian Nielsen

Ny norsk antologi sætter fokus på unges demokratiske deltagelse. Bogen tegner et spændende billede af unges indflydelse på deres hverdag og samfundet.

I den norske Magt- og demokratiudredning er unges demokratiske deltagelse og indflydelse blevet belyst som et selvstændigt genstandsfelt.

Fredrik Engelstad og Guro Ødegårds antologi *Ungdom, magt og mening* samler i en række spændende artikelbidrag forskningsresultater fra fire forskellige arenaer for unges liv og livsbetingelser: Skolen og uddannelsesinstitutioner; Politik og foreningsliv; Informations- og mediesamfundet (unges brug af ny teknologi og af reklamer) og Ungdomskultur og autonomi.

Indenfor disse arenaer diskuteres det, om unge har magt og demokratisk indflydelse, eller om det modsatte er tilfældet.

Skolen som byggesten i demokratiet

Skolen er en af de institutioner, der står for

skud. Guri Mette Vestby diskuterer f.eks. i det tankevækkende bidrag ”Medvirkning i skolen som byggestein i demokratiutvekling”, i hvilken grad skolen som en central samfundsinstitution for alle grupper af unge formår at gå i dialog med andre sektorer for at udveksle erfaringer om og udvikle strategier for, hvordan unge kan få øget indflydelse på deres hverdag.

Hun peger på, at hvis skolens erfaringer med unges medvirken og muligheder for at påvirke sine omgivelser skal handle om mere end det, der foregår indenfor skolens fire vægge, er det vigtigt at samarbejde med andre aktører på samfundsarenaen.

Værdien af unges foreningsdeltagelse

En anden arena, der behandles kærligt, er foreningslivet. I artiklen ”Makt i de frivillige hænder” spørger de to norske forskere Karl Henrik Sivevind og Guro Ødegård fundamentalt til den samfundsmæssige værdi af unges foreningsdeltagelse. De sætter spørgsmålstegn ved, om der er grundlag for at hævde, at unge medlemmer af frivillige organisationer tilegner sig demokratisk kompetence, som giver dem magt og indflydelse til at forme det samfund, de lever i.

De har således fat i den grundlæggende

forestilling om, at foreninger er et sted, hvor unge lærer demokrati. Det er interessant, om denne forestilling er gyldig og i positivt fald, hvorvidt det gælder generelt for alle foreningstyper. Er det den samme type demokratiske læring, der finder sted uanset, om vi har at gøre med kristne unge fra en lille jysk by, fodboldspillere fra en midtsjællandsk fodboldklub, unge fra en fynsk ungdomspartipolitisk organisation eller unge rullestøttede fra storbyen?

Et spændende billede

Antologiens forskellige artikler tegner tilsam-

men et spændende billede af unges indflydelse på deres hverdag og samfundet og dets normer og værdier generelt.

Fredrik Engelstad og Guro Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening. Magt- og demokratiudredningen 1998 – 2003*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 2003.

Jens Christian Nielsen er adjunkt og arbejder for Center for Ungdomsforskning

Håb – trods alt

Af Birgitte Simonsen

I juni måned blev Nordic Youth Research Symposium 2003 afholdt på Roskilde Universitetscenter. Center for Ungdomsforskning var vært for tredagskonferencen, hvor 150 ungdomsforskere fra alverdens lande mødtes for at udveksle forskningsresultater.

Leder af Center for Ungdomsforskning, Birgitte Simonsen, reflekterer her over konferencen, hvor temaerne spændte vidt. Selvom mange problemer og udfordringer blev debatteret, var konferencen præget af håb og tiltro til fremtiden.

Siden 1987 har ungdomsforskere fra hele verden hvert anden eller tredje år mødtes i dette regi for at diskutere deres forskningsresultater om unge. Men hvad er det så, der tales om, ved sådan en lejlighed?

Svaret er enkelt – der diskuteres og udveksles forskningsresultater om stort set alle de forhold, der er aktuelle brændende felter indenfor samfundsvidenskabelig og humanistisk forskning, men med den særlige vinkel, som følger af, at man anlægger et ungdoms- og genera-

tionsperspektiv. Hvordan opleves, gennemleves, udleves og håndteres de massive udfordringer og muligheder, som den accelererende modernisering og globalisering stiller unge overfor?

På konferencen i år spændte temaerne vidt. Her skal nævnes nogle hovedlinjer.

Trodser alle advarsler

Et af temaerne var *sundhedsforskning og risikoadfærd*. Det er en gammel erkendelse, at unge altid har haft en tilbøjelighed til at gå til grænsen og søge ekstreme oplevelser. Og der er samtidig ingen tvivl om, at moderniteten har medført flere farer, at flere unge har adgang til flere farer, eller de er i hvert fald anderledes. Livsrisici var der nok af før i tiden, men man kendte dem. Den engelske sociolog Scott Lasch bruger vendingen, at vi i dag lever i et ”totalt normalt kaos”, og der er noget, der tyder på, at en del unge reagerer på risikosamfundet med en udstrakt risikoandfærd.

Med store variationer i forskellige lande og kulturer er der stigning i former for risikoadfærd, hvor de unge er særdeles godt klar over, at det, de foretager sig, kan være farligt. Det drejer sig f.eks. om eksperimenter med stoffer, der har større udbredelse i bredere kredse end

nogen sinde før, og variationen i stoffer er også stigende. Der er også grupper af unge, der på trods af alle advarsler spiser sig alt alt for tykke, der er nogen, der slet ikke vil spise, nogen der ryger rigtig mange cigaretter, nogen der kører alt for stærkt i bil, nogen kommer ud i kriminalitet og vold, og som den ultimative risikofærd er der unge, der tager deres eget liv eller forsøger på det.

Disse fænomener udforskes og diskuteres på mange niveauer fra det helt konkrete med socialpædagogisk interesse, hvad kan og skal de voksne gøre? - til de langt mere abstrakte indrammende diskussioner, der sammenligner og udvikler teorier om, hvad der kan ligge bag.

Spørgsmålsteget ved demokratiet

Et andet stort tema er unges *deltagelse i de forskellige demokratiske institutioner*. Hvor unge i Vesten stiller direkte og indirekte spørgsmålsteget ved den måde, demokratiet forvaltes på typisk ved at være mindre aktive, stiller situationen sig anderledes og ikke mindre kompliceret i de forhenværende Østbloklande, hvor der finder utroligt mange udviklingsprocesser sted lige oven i hinanden.

Den form for repræsentativt demokrati, som vi har kendt i Vesten, forudsatte en særlig form for stabilitet og fasthed i interessevaretagelse og et selvfølgeligt valg af faste fællesskaber. Denne situation befinder den unge generation sig ikke i, og derfor rapporteres der fra mange lande og kulturer om ny måder at danne fællesskaber på og nye former for kollektiv identitetsdannelse. Forskningen i feltet er meget vidtspændende – også her findes der helt konkrete studier og overordnede forsøg på at få fat i og karakterisere udviklingen.

Truet af udstødning

Og så er der naturligvis *spørgsmålet om etnisk*

minoritetsungdom, som spiller en afgørende rolle i næsten alle de gamle lande. Indvandrere og flygtninge er med til accelerere værdidebatteerne i ethvert samfund, og i disse sammenhænge spiller de unge en særlig rolle.

Det sidste store tema, der skal nævnes her, er *marginaliseringstruslen*, som bestemt ikke kun gælder unge med anden etnisk baggrund. I en tid med stærke politiske brydninger og stigende individualiseringstendenser er der mange både unge og ældre med, der trues af forskellige former for udstødning – det prægede arbejdet i konferencens største workshop, hvor man på mange måder arbejdede med, hvilke samfundsmæssige og personlighedsmæssige faktorer og træk der medfører henholdsvis social eksklusion og social inklusion.

Mere skræmmende udfordringer

Modernitetens hovedudfordring – det forhold, at der ikke er findes ret meget, der er hug- og stikfast, at normer og værdier er til forhandling og eksisterer sideløbende i samme samfund – rammer meget forskelligt internationalt. Det var en overvældende konklusion fra konferencens deltagere. Der er meget store forskelle på, om man er ung i et forhenværende østbloksamfund, der lige har indført markedsøkonomi, om man er ung i et tredje verdens samfund, hvor man udover en række materielle vanskeligheder udkæmper et opgør med traditioner fra et helt andet samfundsmønster, eller om man er ung i et skandinavisk velfærdsdemokrati. Men der tegnede sig også store internationalt genkendelige udfordringer, som unge må forholde sig til globalt uanset de store forskelle i baggrund og vilkår.

Det gav konferencens hovedtaler, som også var den ældste deltager – den 78-årige Zygmunt Baumann – et særdeles tankevækkende indlæg om. Bauman har arbejdet med at give svar på de overordnede udviklingslinjer og det moderne

menneskes vilkår i samfundet gennem flere årtier og har givet stærke bud på fortolkninger. Den polsk-engelske sociolog gav et provokerende bud på den situation, som unge befinder sig i. Under overskriften *”Is there anything worth waiting for?”* talte han i tre kvarter om den verden, som nutidens unge lever i, hvor han mener, at de står overfor mere skræmmende udfordringer end generationer før dem.

Glem så hurtigt som muligt

En væsentlig udfordring udgøres af det forhold, at hvor man før skulle huske mest muligt for at få succes, så gælder det i dag om at glemme så hurtigt, man kan, og lære noget nyt. Viden og evner fra i dag kan ikke bruges i morgen. Kvalifikationer taber markedsværdi, mens man er ved at oparbejde dem, det er afgørende at kunne glemme tidligere viden og være hurtig til at tilpasse sig. Store firmaer forsvinder lige så hurtigt, som de kom, og det er umuligt at give gode råd om, hvad man skal lære sig, hvis man vil være sikker på noget som helst.

Et liv med lutter ubekendte faktorer skaber angst og usikkerhed, og Bauman tematiserede den afgørende globale udfordring i unges liv som netop det forhold, at der ikke findes faste

holdepunkter, intet at orientere sig efter. Der er ingen afprøvede metoder at håndtere udfordringerne med – metoder skal genopfindes hele tiden. Gårsdagens trends afvises i dag. Livet går galt, hvis du ikke kan stole på din egen dømmekraft, og det kræver selvtillid. Selvtillid er en utrolig vigtig faktor, når alt skal afgøres ved bevidste valg, når man skal forme sit eget liv.

Ved at udvikle noget nyt

Bauman fortalte, at da han var ung, vidste han præcis, hvad han skulle gøre for at blive det, han ønskede. Det kunne være, at det ikke lykkedes, men det var ikke fordi, man var i vildrede med, hvad man skulle gøre. Det er svært for unge i dag at vide, hvad der kan give succes, og hvad der kan gøre dem overflødige på arbejdsmarkedet.

Bauman tematiserede og forklarede på den ene side nogle af meget store udfordringer, som unge står overfor, og beskrev indfølelse den angst, som mange unge må leve med og søge at dulme – og dog er hovedindtrykket efter foredraget hverken pessimisme, sortsyn eller forfaldstænkning. Han pegede også på det håb, der ligger i, at de unge netop ikke kan overtage de etablerede regler, de er måske under kaotiske

Hvis du vil vide mere om, hvad der foregik på og læse indlæg fra konferencen, kan du klikke dig ind på www.cefu.dk

Konferencesproget var engelsk og vi beklager at vi ikke har midler til oversættelse af de mange spændende indlæg

KOMMENTAREN

former ved at udvikle noget nyt. Vi har derfor ikke begreber for at tale om det og forstå det, udtalte han i et interview til Politiken efter foredraget.

Fulde af tiltro

Netop et sådant håb prægede også ånden på hele konferencen. Vist blev der snakket om mange problemer og ting, der er svære og går galt for

unge og med unge. Men det gælder generelt for ungdomsforskere, at de kan rumme det paradoks, at de som forskere på den ene eller anden måde er fulde af tiltro og tillid til, at også de mange problematiske sager har deres modpol, og at det er her, håbet og fremtiden skal søges.

Birgitte Simosen er professor og leder af Center for Ungdomsforskning



Center for Ungdomsforskning (CeFU) er en forskningsenhed på Roskilde Universitetscenter. Centrets formål er at analysere forhold omkring unges deltagelse i samfundet og koordinere viden og faktuelle oplysninger om unge. Centret tager forskningsmæssigt udgangspunkt i de unges livsstil og de brydninger der præger hverdagen i uddannelsesinstitutioner, demokratiske organisationer og på arbejdsmarkedet.

Center for Ungdomsforskning er udviklet som en ny konstruktion indenfor universitetsverdenen. Centret er tæt knyttet til en forening med medlemmer fra forskellige centrale institutioner, organisationer og virksomheder i Danmark.

Center for Ungdomsforskning modtager gerne henvendelser fra alle der interesserer sig for ungdomsforskning. CeFU hjælper også gerne med henvisninger og rådgivninger. Hvis det passer ind i vores profil og almene interesser, kan vi igangsætte både smalle målrettede undersøgelser og større undersøgelser. Der er også mulighed for at samarbejde med CeFU gennem samfinansierede ph.d. stipendier eller søge om medlemskab af foreningen bag CeFU. Endelig laver vi også foredrags- og konsulentvirksomhed i begrænset og prioriteret omfang.

CeFU's medlemmer er: Beskæftigelsesministeriet - BUPL (Forbundet for pædagoger og klubfolk) - Danmarks IdrætsForbund - Dansk Industri - Dansk Metal - Dansk Tipstjeneste A/S - Dansk Ungdoms Fællesråd - Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger - Forsvarets Værnepligt & Rekruttering - Frie Kostskolers Fællesråd - Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd - Gymnasieskolernes Lærerforening - HK-Danmark - Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration - Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling - NP13 Communication - Rigspolitiet - Socialministeriet - Specialarbejderforbundet i Danmark - TDC - Undervisningsministeriet.

CENTER FOR UNGDOMSFORSKNING

Roskilde Universitetscenter

Universitetsvej1, P10

DK-4000 Roskilde

Tel +45 4674 2300

Fax +45 4674 3070

email cefu@ruc.dk

www.cefu.dk